

ZPRÁVA O ČINNOSTI ČESKÉ KONFERENCE REKTORŮ 2002

*Předneseno na Výročním shromáždění České konference rektorů – Brno, 28. 1. 2003 –
předsedou České konference rektorů Prof. Ing. Ivanem Wilhelmem, CSc.*

Tato zpráva není výčtem činností České konference rektorů (ČKR), či přehledem statistických dat za období 2000-2003, jakkoli by takový přehled mohl být užitečný. Tato zpráva pojednává o souvislostech aktivit ČKR, o vztazích vysokých škol k veřejnosti, ke státní reprezentaci, ke svým partnerům nejen doma, ale především v zahraničí, a v neposlední řadě o vztazích mezi vysokými školami navzájem. Projednání této zprávy by mělo napomoci uvědomit si strategické cíle, k nimž by vysoké školy měly směřovat a na jejichž základě by mohly snáze vytvářet dlouhodobé záměry činnosti na všech úrovních.

A/ Vnitřní vztahy.

1. Vztahy vysokých škol vůči státu.

Vztahy vysokých škol a státu jsou determinovány především vztahem s Parlamentem ČR a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Přestože s oběma institucemi docházelo k intenzivním jednáním, nelze označit vzájemnou komunikaci za přijatelnou. Po celou dobu se vysoké školy domáhaly permanentního **závazného** dialogu, který by umožnil efektivnější řízení vysokých škol jako systému i každé z nich zvlášť. Z tohoto pohledu byly vztahy se sněmovním výborem pro školství, kulturu, mládež a tělovýchovu, především pak s podvýborem pro vědu a vysoké školy, poznamenány aktivitou těchto orgánů a snahou reprezentace vysokých škol na tyto aktivity reagovat. Hlavními tématy těchto jednání byla aplikace Boloňské deklarace v českém prostředí v jejím deklaratorním pojetí a zavedení školního na veřejných vysokých školách v ČR. Pokud jde o zavedení restrukturalizace vysokoškolských studijních programů do českého vzdělávacího systému, pak takto postavený problém neodpovídá zásadní problematice přestavby vysokoškolského studia. Přestože ČKR několikrát deklarovala nejen ochotu, ale i potřebu intenzivního zavádění bakalářských a navazujících magisterských studijních programů, přetrval tlak sněmovního podvýboru pro vědu a vysoké školy ve zmíněné formě, která ovšem znamená obrovskou trivializaci celého problému. Přestože se podařilo novelizovat zákon o vysokých školách úpravou příslušných paragrafů, nepodařilo se zavést intenzivní diskusi mezi reprezentací vysokých škol, poslanci sněmovny, představiteli MŠMT, Akreditační komisí a dalšími partnery, která by mohla objasnit situaci do té míry, aby mohl další vývoj celého vzdělávacího sektoru probíhat konsensuálně a efektivně směřovat k vytčeným cílům. Na podzim 2001 se sice podařilo v Senátu Parlamentu ČR uspořádat veřejné slyšení o vysokém školství ČR, ve kterém sehrála ČKR klíčovou roli, avšak k nastartování žádoucího dialogu, natož závazného, bohužel nedošlo. V tomto ohledu je pro vysokoškolskou reprezentaci tato akce spíše zklamáním, přestože v celodenním zasedání byly dosti zevrubně popsány zásadní problémy vysokých škol a nabídnuta byla řada řešení těchto problémů. Pokud nedojde v tomto volebním období k zásadnějším změnám v činnosti sněmovního podvýboru pro vědu a vysoké školy, bude nezbytné orientovat aktivity ČKR na vytváření efektivnějšího tlaku na MŠMT, kde se dosud zdá být ochota zabývat se zásadními otázkami činnosti a strukturování vysokých škol, a na přímá jednání s Akreditační komisí.

Další problematikou v jednání se sněmovním podvýborem pro vědu a vysoké školy byla otázka zavedení školného na veřejných vysokých školách. Přestože ČKR opakovaně upozorňovala na skutečnost, že zavedením školného nejde a v českých podmínkách nemůže jít o otázku zásadní důležitosti ve vztahu k vysokým školám, byla reprezentace vysokých škol opakovaně zatahována do těchto především politických šarvátek. Přitom stanovisko ČKR v otázce školného vykrytalizovalo poměrně brzy k názoru, že zavedení školného v rozumné výši by bylo, kromě jiného, velmi účelným nástrojem k budování oborové skladby systému, v žádném případě by však nemohlo být stanoveno v takové výši, aby kompenzovalo chronickou podfinancovanost vysokých škol. Samozřejmou podmínkou přitom musí být soustava sociálních opatření, která mohou eliminovat bariéry, vzniklé samotným zpoplatněním studia. Cennou devizou v tomto bodě je skutečnost, že ČKR toto svoje stanovisko několikrát veřejně deklarovala a bez jakýchkoli vlivů toto stanovisko dosud obhajuje, přestože v politickém spektru došlo v této otázce k radikálnímu odklonu.

Permanentní problematikou pro jednání jak s výbory Sněmovny PČR, tak i s MŠMT je otázka financování vysokých škol. V zásadě se tato problematika rozkládá do dvou problémů – jednak je to metodika rozdělování dotací ze státního rozpočtu na jednotlivé vysoké školy, jednak je to celková výše finančních prostředků, která je každoročně rozdělována. Tato jednání jsou již tradičně koncentrována na otázku přípravy rozpočtu pro následující fiskální období, přestože se každoročně konsensuálně s MŠMT usnášíme na závěru, že pro příští období je nezbytné nejdříve dohodnout strategii dalšího vývoje celého vysokoškolského sektoru a metodiku rozdělování financí použít jako silný nástroj k jejímu prosazování po delší časové období. V důsledku tohoto postupu se příprava rozpočtu vždy orientovala především na dokladování chronického podfinancování vysokého školství s jeho dopady a na nutnost zjednání nápravy v této věci. K významné komplikaci při jednáních o přípravě rozpočtu došlo ve druhé polovině roku 2001, kdy hrozil otevřený konflikt vysokých škol a MŠMT, zaviněný především sníženou komunikací uvnitř ministerstva. Výsledkem bylo však nejen navýšení rozpočtu vysokých škol o 2 mld. Kč ve srovnání s předchozím rokem, ale především uznání veřejností, že situace ve vysokém školství je kritická a je zaviněna především celkovou finanční nedostatečností. Zaostávání v odměňování pracovníků ve vysokém školství ve srovnání s ostatními sektory zaměstnání dnes jasně vede k neřešitelným situacím v personální politice vysokých škol – vysoký fyzický věk učitelů a vědeckých pracovníků, paralelní úvazky na více vysokých školách, současné pracovní poměry v organizacích mimo veřejné vysoké školy obdobné s činností na fakultě, stále častější odchod talentů v akademické kariéře do zahraničí anebo z akademického života vůbec apod. Pravděpodobně stejně naléhavé je zaostávání ve vybavenosti především experimentálních pracovišť moderním zařízením, ale rovněž pořizování informačních zdrojů ve všech oborech je v současné finanční situaci velmi namáhavé. Zajištění konkurenceschopnosti vysokoškolských pracovišť je přitom základní podmínkou působení vysokých škol ČR v mezinárodním měřítku jak na poli vzdělávacím, tak i v oblasti tvůrčích činností. Všechny mezinárodní programy, ať jde o výměny studentů a učitelů, společné studijní programy, evropské rámcové programy výzkumu a vývoje apod. jsou vesměs založeny na bázi partnerské spolupráce participujících institucí. Nelze proto vstupovat a dlouhodobě obstát v partnerských svazcích bez vybavení na ekvivalentní úrovni s ostatními spolupracujícími členy. Tuto okolnost nelze pominout obzvláště v případě evropských programů mobility a vědecké spolupráce, ve kterých je Česká republika členem, a tudíž v nich musí plnit kromě jiných i finanční závazky. V současnosti předkládaný vzdělávací program na úrovni „European Master Degree“ může propojovat pouze partnery s ekvivalentními studijními standardy. Nedostatkem v řešení této situace komplexním způsobem je rovněž chybějící komunikace reprezentace vysokých škol s MŠMT při

vypracování dlouhodobého záměru ministerstva pro oblast vysokých škol, anebo alespoň při jeho každoroční aktualizaci. Takové projednání by rozhodně napomohlo ke zvýšení kvality tohoto dokumentu i jeho následné realizaci.

Ze zásadnějších otázek v komunikaci se státní reprezentací v uplynulém období stojí za zmínku příprava a přijetí zákonů o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných rozpočtů a zákon o pobytu cizinců. Přestože se ČKR návrhy těchto zákonů zabývala velmi zevrubně a snažila se velmi intenzivně o zohlednění jejich připomínek, bohužel nedošlo v celém procesu přijímání zákonů k akceptování ani jedné z nich. Bude proto bezpodmínečně nutné hledat jiné způsoby prosazování připomínek ČKR v budoucnu.

Na tomto místě patří připomenout i vztah České konference rektorů a Akreditační komise. Akreditační komise vytváří a prosazuje studijní standardy v akreditačním řízení, kterému podléhají všechny vysoké školy v ČR, které aspirují na dotace z veřejných rozpočtů a na uznávání jimi udělovaných diplomů jako vysokoškolské kvalifikace. K jistému ostychu a delikátnosti situace ve vztahu k AK ze strany ČKR dochází z důvodů nezávislosti činnosti AK. Navíc, AK je v systému kontroly kvality vysokého školství jediným orgánem a tuto svoji roli by nemohla úspěšně plnit bez požívání patřičné autority a respektu všech aktérů na této scéně. Dnes se však obě strany – AK i reprezentace vysokých škol – vzájemně přesvědčily o svých záměrech a požívají vysoký stupeň vzájemné důvěry, takže mohou velmi úspěšně zahájit konstruktivní dialog. Domníváme se, že otevřená konstruktivní diskuse s AK o otázkách nejen akreditace, ale i evaluace vysokých škol může být zahájena velmi brzy tak, abychom se prvních společných závěrů dobrali ještě v letošním roce.

2. Vztahy mezi vysokými školami a dalšími partnery.

Zákon o vysokých školách otevřel cestu soukromým vysokým školám jako rovnocenné součásti vysokoškolského segmentu vzdělávání. Relativně omezený počet studentů na těchto školách lze patrně připsat na vrub počátečních obtíží, přesto však přímá zkušenost ukazuje na fakt, že v současném prostředí nelze očekávat jeho výrazný růst. V tomto smyslu tedy soukromé vysoké školství zatím nepředstavuje výraznou konkurenci při přijímání studentů.

Závažnější problém však tato zákonná úprava přinesla v činnosti ČKR. Pro úspěšné fungování každého orgánu je nezbytný perspektivní program činnosti, který bude obsahovat převážnou většinu aktivit, důležitou z hlediska členů tohoto orgánu. Z tohoto pohledu lze vyhledat celou řadu zásadních otázek pro fungování veřejných vysokých škol, které sice mohou být pro soukromé vysoké školy zajímavé, avšak nebudou mít prvořadý význam důležitosti. K takovým patří otázky dělení kompetencí mezi orgány akademické samosprávy, rozsah propojení výzkumu s výukou v rámci dané vysoké školy a v neposlední řadě otázky financování státem (soukromé vysoké školy jsou totiž dosud jediným segmentem české vzdělávací soustavy, který nedostává dotace ze státního rozpočtu). Výsledkem debat o tématu rozdílností mezi různými typy vysokých škol bylo rozhodnutí ČKR upravit svůj statut na dvoukomorový systém tak, aby ČKR vyhověla požadavku zákona o vysokoškolské reprezentaci a současně podržela atraktivitu svého prostředí pro představitele všech vysokých škol v ČR. Tak byla ustavena komora veřejných a státních vysokých škol a komora vysokých škol soukromých. Těžiště věcných jednání lze přenést do jednotlivých komor, kde lze vytvořit velmi kreativní pracovní prostředí. ČKR tak může velmi efektivně přijímat svá stanoviska a rozhodnutí na základě projednání v komorách. Samozřejmě že nic nebrání tomu, aby ČKR

změnila tuto strukturu, dojde-li ke změně vysokoškolského prostředí, anebo v případě, že tato struktura nebude z jakéhokoli důvodu vyhovovat.

Do této části zprávy je vhodné zařadit i popis vztahu České konference rektorů a Akademie věd ČR. Úsilí ČKR o intenzivní věcné propojování pracovišť vysokých škol a ústavů AV ČR je záměr, který nejenže odpovídá duchu vysokoškolského zákona a připravovanému zákonu o institucionálním zajištění výzkumu a vývoje v ČR, ale je především přirozeným požadavkem dalšího vývoje v našich podmínkách. Vztahy ČKR s vedením AV ČR jsou kolegiální a velmi přátelské a ČKR systematicky vyjadřuje a reálně podporuje otevřenost vysokých škol vůči akademickým pracovníkům ústavů AV. Intenzivní propojenost těchto dvou segmentů akademického života je nejvíce zřetelná v doktorských studijních programech, a to zejména tam, kde existuje vzájemné oborové překrytí. Prozatím však nelze zpětnou otevřenost AV směrem k vysokým školám hodnotit jako ekvivalentní, přestože významná část členů řídicích orgánů AV je z vysokých škol. Cennou devizou je však skutečnost, že výměny názorů a všechny další diskuse mezi reprezentací vysokých škol a vedením Akademie věd ČR probíhá v atmosféře vzájemné důvěry na věcných argumentech, a má tudíž dobrou perspektivu do budoucna.

Zvláštní pasáž patří popisu koordinace činností a věcné spolupráci s Radou vysokých škol. Je to jedna ze dvou částí legitimní vysokoškolské reprezentace, a proto jsme oboustranně věnovali péči vzájemné komunikaci. Je nesporným úspěchem obou těchto reprezentativních orgánů, že dokázaly eliminovat ambice vlastního zviditelňování a prosazování vlastní prestiže a věnovaly pozornost a energii na řešení otázek ve prospěch vysokého školství. Mnohokrát bylo demonstrováno na konkrétních příkladech, že možnost otevřené diskuse a koordinovaný postup znamenají velmi účinný nástroj v prosazování zájmů vysokých škol ČR.

B/ Mezinárodní vztahy.

Realizace ČKR v mezinárodním kontextu je samostatná problematika, která není nikterak triviální. Každá vysoká škola totiž může sama rozvíjet svoje mezinárodní vztahy nezávisle na externích činitelích, a proto je třeba najít pro ČKR svoje místo v tomto prostředí. Samozřejmě, že nejbližším teritoriem pro vytváření a udržování mezinárodních vztahů je Evropa. V situaci evidentní evropské integrace a politického prosazování celoevropských vlivů ve všech oblastech musí i vysokoškolská akademická obec hledat strukturální uspořádání, které by lépe odpovídalo těmto společenským změnám. Z důvodů přímé komunikace s orgány Evropské unie na závazné platformě došlo ke spojení dvou nejvýznamnějších evropských asociací – Konfederace Konferencí rektorů zemí Evropské unie a Asociace evropských univerzit – v jednotnou Evropskou univerzitní asociaci (European University Association – EUA), jako představitelky univerzitní akademické obce ve vztahu k orgánům Evropské komise a Evropského parlamentu. ČKR se aktivně podílela na tomto procesu, který vyvrcholil společným zasedáním v Salamance v roce 2001; ČKR se stala jedním ze zakládajících členů této asociace a řádným členem jejího výkonného výboru (EUA Council). První zasedání tohoto výboru se uskutečnilo v Praze a bylo spojeno se Summitem ministrů evropských států pro vzdělání a vědu. ČKR se velmi aktivně podílela na přípravě tohoto setkání, kterého se nakonec zúčastnilo téměř 40 ministrů. Jednání totiž navazovalo na Sorbonnskou schůzku 7 ministrů v roce 1997 a na Boloňské setkání 19 ministrů v roce 1999 a mělo vyznačit směr dalšího vývoje vysokoškolského vzdělávání. Tento postup politických představitelů ve vytváření evropské vzdělávací politiky však vyvolával jisté rozpaky u akademické

reprezentace, která se oprávněně cítila být odpovědná za postavení a činnost vysokých škol jakožto autonomní a nezávislá akademická samospráva. Bylo především zásluhou ČKR, která se podílela společně s MŠMT, Ministerstvem školství Švédska a pak i Švédskou konferencí rektorů na přípravě této schůzky, že došlo ke společnému jednání ministrů s představiteli akademické obce prostřednictvím Evropské univerzitní asociace, ke kterému byli přizváni rovněž představitelé studentů a ve kterém ČKR zajišťovala řízení největší části zasedání jednotlivých sekcí. Společná deklarace tohoto jednání pak vyjadřuje společné úsilí především v naplňování programů mobility studentů a učitelů a budování společného Evropského univerzitního prostoru. Toto řešení, které je rovněž akceptováno i v případě připravované schůzky v Berlíně v roce 2003, je rozhodně úspěchem ČKR na poli akademické diplomacie. ČKR se zúčastňuje i práce Výboru pro vysoké školy a vědu Rady Evropy, který se zabývá postavením a činností vysokých škol v zemích sdružených v Radě.

Významnou mezinárodní aktivitou ČKR byla její účast v přípravě evropských programů výzkumu a vývoje, zejména pokud jde o 6. Evropský rámcový program a dlouhodobý program vytváření Evropského výzkumného prostoru. V obou případech členové ČKR sehráli důstojnou a nezanedbatelnou roli při přípravě propozic těchto programů. Jak již bylo uvedeno dříve, jsou svazky a závazky předkládaných návrhů projektů do těchto programů tvořeny na partnerské bázi. Zejména v projektech výzkumu a vývoje nelze pominout podmínku přístrojové vybavenosti na úrovni kvality srovnatelné s partnery. Nelze totiž vůbec vstupovat do společných projektů s partnery, kteří předpokládají produkci výsledků na kvalitativně jiné úrovni. V tomto směru se stále výrazněji projevuje finanční nedostatečnost ve formě zastaralých, často i chybějících, laboratorních vybavení. Vklad státu do výzkumu a vývoje na úrovni 0,7 % HDP (průměr zemí OECD 1996) je u nás stále zpochybňován a nejen že není dosažen, ale trend vývoje je zcela opačného gradientu. Zatím se resortní ministři vlád států EU shodli na nutnosti dosáhnout vkladu na úrovni 3 % HDP do roku 2010. V této situaci je nezbytné přijmout u nás rozhodná opatření a hledat cesty dalšího rozvoje vědy a výzkumu v uvedeném evropském i světovém kontextu.

C/ Perspektivy.

Činnost ČKR, jakožto reprezentace vysokých škol, v období 2000-2003 byla soustředěna na práci pléna, na níž se podíleli všichni její členové. S výjimkou účasti šesti členů ČKR na práci tzv. reprezentativní komise neměla ČKR žádnou pracovní skupinu s permanentním programem, s jehož výsledky by plénum pracovalo. Přitom stále častěji narážíme na organizační problémy v zahraničních, zejména evropských vztazích, kdy partnerské rektorské konference ovládají nepoměrně obsáhlejší administrativní zázemí, které využívají pro kvalitativně jiné činnosti nejen ve vnitrostátní komunikaci, ale zejména pro rozvoj mezinárodních aktivit. Participace ČKR v těchto činnostech je za současného velmi skromného administrativního zázemí a bez další odborné podpory nemyslitelná. Je proto nezbytné dohodnout rozšíření Kanceláře ČKR tak, aby mohly být zajištěny vstupy ČKR do projektů mezinárodního významu, především na bázi EUA. Dalším významným krokem k zintenzivnění činnosti ČKR by měl být nový prvek v její práci. S ohledem na intelektuální potenciál akademické obce a na reputaci ČKR jakožto vysokoškolské reprezentace by nemělo představovat složitý problém vytváření pracovních skupin ČKR, které by nebyly složeny výhradně z jejích členů. Takové pracovní orgány, podle Statutu ČKR buďto stálé, anebo ad hoc, mohou být složeny z členů akademické obce, přičemž členství v ČKR nemusí být

podmínkou. S ohledem na časovou vytíženost rektorů vysokých škol by takové obsazení mohlo být velmi efektivním uspořádáním.

Další podmínkou úspěšného vystupování reprezentace vysokých škol je otázka témat, kterými se bude zabývat. Je nasnadě, že by mělo jít o otázky, které jsou zásadního charakteru a které se týkají všech, anebo převážné většiny vysokých škol. Předkládání takových témat k jednání může znamenat velmi operativní řízení především ve vztahu ke státním orgánům a může minimalizovat riziko situací, kdy se vysokoškolská reprezentace dostává do vleku těchto orgánů, snažíc se reagovat na jejich tlaky. Samozřejmě devízou by v tomto případě mohla být skutečnost, že činnost ČKR by byla více systematickou. Ukázkou tohoto postupu je v současnosti projekt „Rozvoj veřejných vysokých škol – finanční podmínky a předpoklady“, který bude směřovat k návrhu nové metodiky stanovení výše dotací z veřejných rozpočtů. Zásadní snahou ČKR v tomto projektu je oslabení výkonového financování v závislosti pouze na počtu studentů, zavedením jiných mechanismů, vázaných na kvalitativní ukazatele. To by se však nemělo týkat pouze vzdělávací činnosti. K zásadnímu obratu by mělo dojít nejen v hodnocení, ale i ve financování tvůrčích činností na vysokých školách.